

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОПИСОВОЇ ЛЕКСИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Бобер Анна Володимирівна,

аспірантка 2-го року навчання спеціальності «Спеціальна освіта»

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0001-9349-5388

Researcher ID: HME-0870-2023

У статті представлено ретроспективний аналіз розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобом дидактичних ігор. Основними завданнями дослідження є: ретроспективний аналіз розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями; аналіз ефективності використання дидактичних ігор для розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

На основі проведеного ретроспективного аналізу розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями встановлено, що у дітей з інтелектуальними порушеннями описова лексика розвивається із затримкою. Це може призвести до труднощів у навчанні, соціальній адаптації та спілкуванні з іншими. Обсяги описової лексики у дітей з інтелектуальними порушеннями значно менші, ніж у молодших школярів без особливих освітніх потреб, діти з інтелектуальними порушеннями часто використовують описову лексику неточно або недоречно, розвиток описової лексики у дітей з інтелектуальними порушеннями є більш тривалим і трудомістким процесом.

Проведений аналіз ефективності використання дидактичних ігор для розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями дав змогу дійти висновку, що дидактичні ігри сприяють значному зростанню обсягів описової лексики у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, дидактичні ігри допомагають дітям з інтелектуальними порушеннями використовувати описову лексику більш точно й доречно, дидактичні ігри сприяють кращому засвоєнню описової лексики у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Підкреслено, що дидактичні ігри є ефективним засобом розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, дають змогу активізувати пізнавальні процеси, стимулювати інтерес до навчання та сприяти кращому засвоєнню описової лексики та можуть бути використані для розвитку описової лексики у дітей з різними рівнем інтелектуальних порушень.

Для ефективного використання дидактичних ігор для розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями рекомендується: вибирати дидактичні ігри, які відповідають рівню розвитку учня; враховувати індивідуальні особливості дитини; застосовувати дидактичні ігри в комплексі з іншими методами і прийомами навчання; систематично проводити контроль за результатами навчання.

Ключові слова: описова лексика, молодші школярі з інтелектуальними порушеннями, дидактична гра.

Bober Anna. Retrospective analysis of the development of descriptive vocabulary of junior students with intellectual disabilities via didactic games

The article presents a retrospective analysis of the development of the descriptive vocabulary of younger schoolchildren with intellectual disabilities by means of didactic games. The main tasks of the research are: retrospective analysis of the development of descriptive vocabulary of younger schoolchildren with intellectual disabilities; analysis of the effectiveness of using didactic games for the development of descriptive vocabulary of younger schoolchildren with intellectual disabilities.

Based on the retrospective analysis of the development of the descriptive vocabulary of younger schoolchildren with intellectual disabilities, it was established that children with intellectual disabilities develop their descriptive vocabulary with a delay. This can lead to difficulties in learning, social adaptation and communication with others. The volumes of descriptive vocabulary in children with intellectual disabilities are significantly smaller than in younger schoolchildren without special educational needs, children with intellectual disabilities often use descriptive vocabulary inaccurately or inappropriately, the development of descriptive vocabulary in children with intellectual disabilities is a longer and more time-consuming process.

The analysis of the effectiveness of the use of didactic games for the development of the descriptive vocabulary of younger schoolchildren with intellectual disabilities allowed us to conclude that didactic games contribute to a significant increase in the volume of descriptive vocabulary in younger schoolchildren with intellectual disabilities, didactic games help children with intellectual disabilities to use descriptive vocabulary more accurately and appropriately, didactic games contribute to better acquisition of descriptive vocabulary in children with intellectual disabilities.

It is emphasized that didactic games are an effective means of developing the descriptive vocabulary of younger schoolchildren with intellectual disabilities, allow to activate cognitive processes, stimulate interest in learning and promote better learning of descriptive vocabulary, and can be used to develop descriptive vocabulary in children with different levels of intellectual disabilities.

For the effective use of didactic games for the development of the descriptive vocabulary of younger schoolchildren with intellectual disabilities, it is recommended to: choose didactic games that correspond to the student's level of development; take into account the individual characteristics of the child; use didactic games in combination with other methods and teaching methods; systematically control the results of training.

Key words: descriptive vocabulary, primary school students with intellectual disabilities, didactic game.

Вступ. Мовлення є важливим інструментом для спілкування, пізнання світу та самовираження. У дітей з інтелектуальними порушеннями мовлення часто розвивається із затримкою або відхиленнями. Це може призвести до труднощів у навчанні, соціальній адаптації та спілкуванні з іншими. Описова лексика – це слова, які використовуються для опису об'єктів, людей, місць і подій. Вона відіграє важливу роль у чіткому та зрозумілому спілкуванні. У дітей з інтелектуальними порушеннями описова лексика часто є біднішою, ніж у молодших школярів без особливих освітніх потреб. Це може ускладнювати їм розуміння та використання інформації, а також спілкування з іншими. Розвиток описової лексики у дітей з інтелектуальними порушеннями є важливою частиною їхнього навчання та розвитку. Це може допомогти їм покращити своє спілкування, розуміння світу та навчання.

У літературі описано різні методи розвитку описової лексики у дітей з інтелектуальними порушеннями. Одним з ефективних методів є використання дидактичних ігор. Дидактичні ігри дають змогу молодшим школярам у цікавій формі ознайомитися з новими словами та їх значенням, а також закріпити їх у мовленні.

Важливість ігрової діяльності дитини з порушеннями інтелекту підкреслювали такі вчені, як Ю. Косенко, С. Миронова, В. Орлова, О. Різник, Ю. Соловей.

В. Орлова розробила збірник дидактичних ігор та вправ для розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Т. Докучина розглядала індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами.

Е. Левицький досліджував збагачення лексичного запасу учнів молодших класів із порушеннями розумового розвитку зображувальними засобами на уроках мови та читання.

S. Tübele, E. Landrāte описали важливість розширення словникового запасу в дітей із помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями.

Мета статті – провести ретроспективний аналіз досліджень, присвячених розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобом дидактичних ігор.

Матеріали та методи. У рамках дослідження розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями було проведено аналіз наукових робіт, присвячених цій проблематиці. Аналіз проводився за такими критеріями: тема дослідження, дата публікації: (період, у якому були опубліковані роботи); автори, наукові установи, країни; висновки дослідження.

Результати. Ю. Косенко проаналізував погляди дослідників на сутність дидактичної гри, виділив її основні ознаки, структурні компоненти, класифікації та функції [2]. Він обґрунтував важливість дидактичних ігор у навчальному процесі, зазначаючи, що ігри є природним способом пізнання для дітей, а їх використання в навчанні сприяє підвищенню мотивації учнів, формуванню позитивного ставлення до навчання та розвитку їхніх особистісних якостей.

У дисертації О. Боряк комплексно досліджено проблему порушень мовленнєвої діяльності, обумовлених розумовою відсталістю легкого та помірного ступенів тяжкості [1]. Автором було обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено й експериментально перевірено комплексну диференційовану систему формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості.

За результатами дослідження було встановлено, що порушення мовленнєвої діяльності в дітей з інтелектуальними порушеннями мають системний характер і проявляються на всіх рівнях мовленнєвої системи. Вони обумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, серед яких домінуючими є психологічні чинники, зумовлені порушеннями пізнавальної діяльності.

Автором розроблено й обґрунтовано комплексну диференційовану систему формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості, яка базується на системному, індивідуально-диференційованому, мотиваційно-когнітивному, корекційно-розвивальному, комунікативно-діяльнісному підходах. Система передбачає концептуально-стратегічний модуль, технологічний модуль, який містить педагогічну технологію формування та корекції мовленнєвої діяльності, алгоритм її реалізації, програмно-методичне забезпечення в контексті навчального предмету корекційно-розвивального спрямування «Розвиток мовлення».

Основні висновки дослідження:

- Порушення мовленнєвої діяльності в дітей з інтелектуальними порушеннями мають системний характер і проявляються на всіх рівнях мовленнєвої системи.
- Комплексна диференційована система формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості є ефективним засобом для подолання порушень мовленнєвої діяльності в цій категорії дітей.

У статті В. Орлової розглядається роль дидактичних ігор у навчальній діяльності дітей з особливими освітніми потребами (ООП) [5]. Вона зазначає, що дидактичні ігри є ефективним методом навчання дітей з ООП, оскільки вони:

сприяють розвитку пізнавальних процесів: мислення, уваги, пам'яті, уяви; формують знання, вміння та навички: у галузі математики, читання, письма, природознавства, ознайомлення з навколишнім світом тощо; створюють позитивний емоційний настрій, підвищують інтерес до навчання.

Автор також наголошує на потребі правильно підбирати дидактичні ігри для дітей з ООП. При цьому слід враховувати такі фактори, як вік і рівень розвитку дитини; тематика і мета гри; дидактичний матеріал. У статті наведено приклади дидактичних ігор, які можна використовувати в роботі з дітьми з ООП.

Ю. Соловей досліджувала роль дидактичних ігор у формуванні інтересу до навчання [7]. Автор стверджує, що гра є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. У процесі гри дитина не помічає, що вчиться, а просто отримує задо-

волення від діяльності. Це сприяє розвитку інтересу до навчання, оскільки дитина відчуває навчання не як обов'язок, а як захоплюючу гру. Автор наводить думки відомих педагогів К. Ушинського та В. Сухомлинського про роль гри в навчанні. К. Ушинський писав, що завдання початкового навчання полягає в тому, щоб зробити серйозне заняття цікавим для дитини. В. Сухомлинський говорив, що без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Автор також зазначає, що в процесі гри розвиваються увага, пам'ять, уява, а також індивідуальні здібності, можливості дітей.

Е. Левицький зазначає, що обмежений словниковий запас у дітей з порушеннями розумового розвитку є однією з причин численних і різноманітних помилок, які вони допускають у висловлюваннях і письмових роботах [3]. Для усунення цих недоліків потрібна систематична і планомірна робота із збагачення, уточнення й активізації словника.

Автор пропонує використовувати на уроках мови та читання такі зображувальні засоби:

- наочність: ілюстрації, картини, муляжі, макети, моделі, слайди, відео тощо;
- експерименти: проведення дослідів, демонстрація явищ природи;
- практичні роботи: виготовлення виробів, виконання завдань на спостереження, опис тощо.

Зображувальні засоби допомагають дітям з інтелектуальними порушеннями краще зрозуміти значення слів, усвідомити їх зв'язки з навколишнім світом. Вони також сприяють активізації мислення, уваги, уяви, що є важливими для розвитку мовлення.

У статті автор наводить приклади використання зображувальних засобів для збагачення лексичного запасу учнів молодших класів з порушеннями розумового розвитку. Наприклад, на уроці мови можна використовувати ілюстрації для пояснення значення нових слів, а на уроку читання – картини для створення образів героїв і подій. Висновки: збагачення лексичного запасу учнів молодших класів із порушеннями розумового розвитку є важливою умовою їхнього мовленнєвого розвитку, використання зображувальних засобів на уроках мови та читання є ефективним методом збагачення лексичного запасу дітей цієї категорії. Автор пропонує широкий спектр зображувальних засобів, які можна використовувати для вирішення цієї проблеми.

У статті О. С. Різник розглядається роль дидактичних ігор у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку в початкових класах [6]. Автор наголошує на тому, що гра є однією з основних видів діяльності дітей цього віку і має неocenену роль у їхньому розвитку та навчанні.

Дидактичні ігри, на думку автора, є ефективним засобом для досягнення таких цілей:

- засвоєння знань і умінь. Дидактичні ігри допомагають дітям з інтелектуальними порушеннями ознайомитися з новими предметами і явищами, закріпити отримані знання, розвивати практичні навички;
- розвиток пізнавальних процесів. Дидактичні ігри сприяють розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовлення.

Автор зазначає, що дидактичні ігри повинні задовольняти такі вимоги: відповідати віковим та індивідуальним особливостям дітей; бути цікавими та захоплюючими для дітей; враховувати специфіку порушення інтелектуального розвитку.

У статті автор наводить приклади дидактичних ігор, які можна використовувати в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями. Ці ігри спрямовані на розвиток різних пізнавальних процесів, а також на формування навичок самообслуговування, спілкування та соціальної взаємодії.

S. Tübele, E. Landrâte провели дослідження, у якому вивчали ефективність використання ігор, рольових ігор, вправ та альтернативних засобів спілкування для розширення словникового запасу цієї групи дітей [8].

Дослідження показало, що всі учні, які брали участь у дослідженні, зробили значний прогрес у процесі розширення словникового запасу. Це свідчить про те, що ці методи є ефективними для допомоги дітям із помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями в розширенні їхнього словникового запасу.

Автори статті також обговорюють важливість використання різноманітних методів і технік у роботі з дітьми з помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями, оскільки всі учні є різними і кожен має свої сильні та слабкі сторони.

Основні висновки статті:

- розширення словникового запасу є важливим для дітей із помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями, оскільки це може допомогти їм покращити свої комунікативні навички, когнітивні здібності та загальну якість життя;
- ігри, рольові ігри, вправи й альтернативні засоби спілкування є ефективними методами для розширення словникового запасу дітей із помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями;
- важливо використовувати різноманітні методи та техніки, коли працюєте з дітьми з помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями, оскільки всі учні є різними.

Висновки. На основі аналізу було виявлено такі тенденції. Зростання кількості робіт: кількість робіт, присвячених розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, постійно зростає. Це пов'язано з підвищенням уваги до цієї проблематики з боку науковців, педагогів і батьків. Розширення тематики досліджень: дослідження розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями охоплюють усе більш широкий спектр тем, включно з теоретичними, методологічними, прикладними аспектами.

Розширення описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями є важливою умовою їхнього мовленнєвого розвитку. Описова лексика є основою для формування описового мовлення, яке, зі свого боку, є необхідним для успішного навчання в школі та в житті.

Використання дидактичних ігор є ефективним методом розвитку описової лексики дітей цієї категорії. Гра

є природною і цікавою для молодших школярів, що сприяє залученню їх до навчального процесу й ефективному засвоєнню знань.

Для досягнення максимального ефекту потрібно використовувати різноманітні методи й техніки, що

відповідають індивідуальним особливостям кожного учня. Молодші школярі з інтелектуальними порушеннями мають різні здібності та потреби, тому важливо підбирати методи й техніки, які будуть найбільш ефективними для кожного учня.

Література:

1. Боряк О. В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку: теорія і практика : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. 458 с.
2. Косенко Ю. М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 184–191.
3. Левицький В. Е. Збагачення лексичного запасу учнів молодших класів з порушеннями розумового розвитку зображувальними засобами на уроках мови та читання. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. № 12. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n12-2019/enrichment-of-lexical-stock-of-pupils-of-elementary-grades-with-intellectual-disabilities.html> (дата звернення: 31.10.2023).
4. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 205 с.
5. Орлова В. П. Дидактичні ігри в навчальній діяльності для дітей з особливими освітніми потребами : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-didaktichni-igri-v-navchalniy-diyalnosti-dlya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-75208.html> 13.12.2018 (дата звернення: 02.11.2023).
6. Різник О. С. Роль дидактичних ігор в роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку в початкових класах : веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/rol-didakticnih-igor-v-roboti-z-ditmi-z-porushennami-intelektualnogo-rozvitku-v-pocatkovih-klasah-411783.html> 11/02/2021 (дата звернення: 31.10.2023).
7. Соловей Ю. В. Корекційне значення дидактичних ігор та їх використання в початковій школі : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/korekciyne-znachennya-didakticnih-igor-ta-h-vikoristannya-v-pochatkoviy-shkoli-95349.html> 23.02.2019 (дата звернення: 31.10.2023).
8. Tübele Sarmīte, Landrāte Evija. (2021). Development of vocabulary in children with intellectual disabilities. *Listy klinické logopedie*. No 5. 76–88 p. 10.36833/lkl.2021.001.

References:

1. Boryak, O. V. (2018). *Diahnostyka, formuvannia y korektsiia movlennievoi diialnosti ditei iz porushenniamy intelektualnogo rozvytku molodshoho shkilnogo viku: teoriia i praktyka: monohrafiia* [Diagnosis, formation and correction of speech activity of children with intellectual development disorders of primary school age, theory and practice: monograph]. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka. 458 p. [in Ukrainian].
2. Kosenko, Y. M. (2011). *Sutnist dydaktychnoi hry yak metodu navchannia*. [The essence of the didactic game as a teaching method]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. No. 8 (18), pp. 184–191 [in Ukrainian].
3. Levytskyi, V. E. (2019). *Zbahachennia leksychnoho zapasu uchniv molodshykh klasiv z porushenniamy rozumovoho rozvytku z obrazhuvalnymy zasobamy na urokakh movy ta chytannia*. [Enrichment of the vocabulary of lower grade students with intellectual disabilities using visual aids in language and reading lessons]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity*. No 12. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n12-2019/enrichment-of-lexical-stock-of-pupils-of-elementary-grades-with-intellectual-disabilities.html> (Last accessed: 31.10.2023) [in Ukrainian].
4. Myronova, S. P. (2014). *Metodyka korektsiinoi roboty pry porushenniakh piznavalnoi diialnosti: pidruchnyk* [Methodology of corrective work in the case of cognitive impairment]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka. 205 p. [in Ukrainian].
5. Orlova, V. P. (2018). *Dydaktychni ihry v navchalnii diialnosti dlia ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy* : veb-sait. [Didactic games in educational activities for children with special educational needs : website]. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-didakticnih-igri-v-navchalniy-diyalnosti-dlya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-75208.html> (Last accessed: 02.11.2023) [in Ukrainian].
6. Riznyk, O. S. (2021). *Rol dydaktychnykh ihor v roboti z ditmy z porushenniamy intelektualnogo rozvytku v pochatkovykh klasakh* : veb-sait. [The role of didactic games in working with children with intellectual disabilities in primary grades : website]. URL: <https://vseosvita.ua/library/rol-didakticnih-igor-v-roboti-z-ditmi-z-porushennami-intelektualnogo-rozvitku-v-pocatkovih-klasah-411783.html> (Last accessed: 31.10.2023) [in Ukrainian].
7. Solovei, Yu. V. (2019). *Korektsiine znachennia dydaktychnykh ihor ta yikh vykorystannia v pochatkovii shkoli* : veb-sait. [Corrective meaning of didactic games and their use in primary school : website]. URL: <https://naurok.com.ua/korekciyne-znachennya-didakticnih-igor-ta-h-vikoristannya-v-pochatkoviy-shkoli-95349.html> (Last accessed: 31.10.2023) [in Ukrainian].
8. Tübele Sarmīte, Landrāte Evija. (2021). Development of vocabulary in children with intellectual disabilities. *Listy klinické logopedie*. No 5, pp. 76–88. 10.36833/lkl.2021.001 [in Latvian].